

1.–2. října 2026

Měnící se společnost a co my s tím

Martin Bednář
ředitel CARITAS – VOŠs Olomouc

APSS CR POMÁHÁME DRUHÝM

EE ZY KONFERENCE KNIHY ČASOPISY

HARTMANN HARTMAN - RICO PARTNER APSS CR

Výroční kongres APSS ČR

Ministerstvo práce a sociálních věcí

Ministerstvo financí

Ministerstvo zdravotnictví

Nezměnilo se jen to, s čím lidé přicházejí.
Změnilo se prostředí, ve kterém jejich problémy vznikají.

- Proměnil se **způsob, jakým lidé žijí, vytvářejí vztahy, chápou sami sebe, pracují, vychovávají děti a vztahují se k institucím**.
- **Západní společnost se za posledních 20 let posunula od relativně stabilní, institucionálně ukotvené společnosti k mnohem individualizovanější, pluralitnější, digitálně propojené, ale současně fragmentovanější společnosti.**

10 velkých změn

Oblast	Co se změnilo
1. Digitalizace	Internet a smartphone se staly základní infrastrukturou každodenního života
2. Rodina	Pozdější partnerství a rodičovství, méně dětí, více různých forem rodinného života
3. Individualizace	Větší důraz na autonomii, vlastní volbu a „život podle sebe“
4. Genderové role	Výraznější rovnost mužů a žen a proměna tradičního rozdělení rolí
5. Náboženství	Oslabení institucionální religiozity a růst lidí bez náboženské afiliace
6. Práce	Od celoživotní profesní stability k flexibilnější, ale často nejistější pracovní dráze
7. Důvěra	Oslabení důvěry v některé tradiční instituce a autority
8. Sociální vztahy	Více možností propojení, ale zároveň riziko osamělosti a sociální izolace
9. Diverzita	Větší kulturní, etnická, hodnotová a životní pluralita
10. Nejistota	Finanční krize, pandemie, válka, klimatická změna a technologické změny zvýšily pocit nepředvídatelnosti

Digitalizace

- **Člověk dnes nežije pouze v „reálném sociálním prostředí“. Žije současně v prostředí fyzickém, institucionálním a digitálním.**
- **Nestačí pracovat pouze s člověkem, ale je potřeba rozumět prostředí, ve kterém člověk žije.** Digitální prostředí je dnes jeho součástí.

Rodina

- Rodina se změnila z instituce na mnohem více individuální projekt.
- Rodičovství přestává být samozřejmou životní etapou a stále více se stává výsledkem individuální volby.

Od „normálního života“ k pluralitě životních drah

Ještě před několika desetiletími existoval poměrně silný společenský scénář:

škola → zaměstnání → manželství → děti → stabilní práce → důchod.

- Člověk může: několikrát změnit profesi, žít sám, mít děti bez manželství, mít děti velmi pozdě, nemít děti, žít v rekonstituované rodině, několikrát změnit partnerství, část života pracovat v zahraničí, kombinovat zaměstnání a péči, část práce vykonávat na dálku…

Individualizace

- Čím více možností člověk má, tím **větší odpovědnost** nese za svůj vlastní život.
- Sociální problém už nelze vysvětlovat pouze osobními charakteristikami člověka. Je třeba vidět **interakci člověka a jeho sociálního prostředí**.

Oslabení tradičních autorit a institucí

- **Tradiční autorita už automaticky neznamená legitimitu**.
- „Proč bych vám měl věřit?“ To se týká: státu, politiků, církví, médií, odborníků, škol, zdravotnických institucí, sociálních institucí.

Společnost je současně propojenější a fragmentovanější

- Máme **historicky nebývalé možnosti komunikovat s ostatními lidmi, ale sociálně nemusíme být nutně více integrovaní.**
- **Lidé často žijí v prostředí:** slabších lokálních komunit, menšího kontaktu se sousedy, fragmentovaných sociálních sítí, online komunit místo místních komunit, větší mobility.

Západní společnost je méně homogenní

- Výrazně se zvýšila: kulturní rozmanitost, migrace, náboženská pluralita, pluralita rodinných forem, pluralita životních stylů, pluralita hodnot.
- Pracovník nemůže automaticky vycházet ze své vlastní představy **normálního života.**

Stárnutí společnosti

- Nízká porodnost a prodlužování délky života znamenají: více starších lidí, více lidí ve velmi vysokém věku, větší potřebu dlouhodobé péče, větší tlak na neformální pečující, změnu vztahu mezi ekonomicky aktivními a neaktivními.
- Nízká porodnost bude **významně měnit podobu společnosti, komunit i rodin**.

Společnost je méně předvídatelná

2008 – finanční krize
2010 – digitalizace a sociální sítě
2020 – pandemie
2022 – válka na Ukrajině
2023 – vpád hnutí Hamás do Izraele a následná válka
2021 – tornádo na Jižní Moravě
2022–2024 – energetická a inflační krize
2024 – povodně
současnost – AI a rychlá technologická transformace, válka v Iránu

Proměny sociálních služeb v západní Evropě

- Jde o výraznější proměnu než jen o „modernizaci sociálních služeb“.
- Sociální služby se postupně posouvají od služby, která člověka „opatruje“, ke službě, která má člověku umožnit **žít co nejvíce vlastním životem v běžném prostředí**.

8 zásadních změn v sociálních službách

1. Od instituce ke komunitě
2. Od „péče o člověka“ k „podpoře člověka“
3. Uživatel přestává být „příjemcem služby“
4. Od služby „pro klienta“ ke službě „s klientem“
5. Od jednotlivé služby k propojenému systému
6. Od řešení problému k prevenci a včasné intervenci
7. Rodina a neformální pečující se stávají součástí systému
8. Digitalizace

Od instituce ke komunitě

- Dřívější model často vypadal:

člověk má problém → specializovaná instituce → odborníci převezmou péči.

- Novější model se snaží vytvořit:

člověk žije doma / v komunitě → má podporu podle potřeby → služby přicházejí za ním.

Deinstitucionalizace není pouze otázkou zavírání ústavů. Její podstatou je **vytvoření dostatečné sítě komunitních služeb, bydlení, podpory, zaměstnávání a sociálního začlenění**.

Od „péče o člověka“ k „podpoře člověka“

- Starší paradigma:

Co je potřeba aby pracovník udělal pro klienta? (Co potřebuje pracovník udělat pro klienta?).

- Novější paradigma:

Co potřebuje člověk, aby mohl svůj život žít podle svých představ?

- Koncepty: person-centred care, person-centred planning, independent living, self-determination, personalisation, recovery, supported decision-making

WHO dnes například definuje dlouhodobou péči tak, že jejím cílem není pouze zajistit péči, ale umožnit člověku zachovat **nezávislost, kvalitu života, důstojnost a základní práva**.

Uživatel přestává být „příjemcem služby“

- Dříve bylo typické:

služba existuje → člověk se do ní musí nějak vejít.

- Dnes je ideálem:

člověk má své potřeby → služba se má přizpůsobit člověku.

Paradox: Personalizace může **prohlubovat existující nerovnosti**, pokud systém nepočítá s rozdílnou schopností lidí se v něm orientovat.

Stejná nabídka volby neznamená stejnou schopnost volbu využít.

Od služby „pro klienta“ ke službě „s klientem“

- Posun od tradičního modelu:

odborník → diagnostikuje → rozhodne → poskytne

- k modelu:

odborník + člověk + rodina + komunita → společně vytvářejí podporu.

- Zapojení lidí: do plánování, rozhodování, realizace, hodnocení, tvorby nových služeb.

Od jednotlivé služby k propojenému systému

- Člověk s komplexním problémem často nepotřebuje jednu službu. Potřebuje například současně: sociální práci, zdravotní péči, bydlení, zaměstnání, psychologickou podporu, finanční pomoc, podporu rodiny.
- Výzkum evropských systémů ukazuje, že se skutečně zvýšila spolupráce mezi veřejným sektorem, soukromými poskytovateli a neziskovým sektorem. Zároveň ale přetrvává **fragmentace**, protože různé organizace mají odlišné financování, kompetence, informační systémy a pravidla.
- Další **paradox**: služby se více propojují, ale **systém jako celek bývá pro člověka stále velmi složitý.**

Od řešení problému k prevenci a včasné intervenci

- Dříve:

člověk se dostane do velmi závažné situace → dostane intenzivní službu.

- Dnes:

zachytíme riziko → pracujeme s člověkem a jeho prostředím → snažíme se zabránit eskalaci.

Rodina a neformální pečující se stávají součástí systému

- Pokud řekneme: „Člověk má zůstat doma," musíme se zároveň ptát: **Kdo mu doma pomůže?**
- Současné koncepce zahrnují: family carers, informal carers, respite care, podporou pečujících, kombinací formální a neformální péče.

Digitalizace

- elektronické case management systémy,
- online kontakt,
- telecare,
- asistivní technologie,
- digitální plánování,
- vzdálené služby,
- práce s daty,
- umělá inteligence.

Proměna společnosti a proměna sociálních služeb jsou dvě strany stejného procesu:

Společnost	Sociální služby
Individualizace	Personalizace
Důraz na autonomii	Sebeurčení
Pluralita životních drah	Flexibilní služby
Oslabení tradičních autorit	Participace uživatelů
Rozpad tradičních komunit	Community care
Komplexnější problémy	Integrované služby
Stárnutí	Home & long-term care
Digitalizace společnosti	Digital social services
Důraz na lidská práva	Rights-based services
Nejistota a komplexita	Preventivní a flexibilní podpora

Proměny u mladých lidí

- Opusťme tezi, že „**dnešní mladí jsou jiní**“. Výzkumy ukazují spíše kombinaci generačních změn a změn vyvolaných prostředím, ve kterém dospívají.
- **Mladí lidé jsou dnes více digitální, více individualizovaní a současně více citliví na otázky psychické pohody, bezpečí a smyslu života. Zároveň však jejich vstup do dospělosti komplikuje dostupnost bydlení, ekonomická nejistota a vysoká komplexita světa.**

Změny

- Mladý člověk už žije „online i offline“ současně.
- Zásadní kvalitativní změna: **škola + rodina + vrstevníci + místní komunita** už nejsou jedinými významnými sociálními prostředími. Přidává se: **algoritmicky řízené digitální prostředí.**
- Dochází ke **zhoršování duševního zdraví** mladých lidí ve většině sledovaných zemí OECD.
- **Digitální prostředí je jeden z faktorů působících na mladé lidi, nikoliv jediná příčina jejich problémů.**

Faktory, které významně působí na mladé lidi

- ekonomická nejistota,
- náklady na bydlení,
- akademický tlak,
- šikana a kyberšikana,
- klimatická úzkost,
- války a geopolitická nejistota,
- změny na trhu práce,
- sociální vztahy.

Zaměření na psychickou pohodu

- **Objektivně se zhoršují některé indikátory duševního zdraví**.
- Na druhé straně jsou mladí lidé také mnohem více ochotni: mluvit o psychických problémech, vyhledat pomoc, používat psychologickou terminologii, otevřeně hovořit o úzkosti, stresu nebo vyhoření, požadovat podporu.
- **U mladých se zvýšila míra psychického distresu a současně se změnil způsob, jakým o psychickém zdraví mluví a jak pomoc vyhledávají.**

Výrazná proměna sociálních vztahů

- Dlouhodobý trend osobního kontaktu: každodenní osobní kontakt s přáteli poklesl u mladých z **53 % v roce 2006 na 44 % v roce 2015 a 36 % v roce 2022**.
- **Člověk má více možností být s někým v kontaktu, ale nemusí mít více skutečných sociálních vztahů.**

Dospělost přichází později

- Tento trend není úplně nový, v Evropě probíhá už několik desetiletí.
- Prodlužuje období mezi: **„jsem dítě“ → „jsem ekonomicky samostatný dospělý“ → ekonomická závislost, nadměrná bytová nákladová zátěž (ve větším % než u ostatní populace).**

Mladí více odkládají klasické životní milníky

- stabilní zaměstnání,
- samostatné bydlení,
- dlouhodobé partnerské vztahy,
- manželství,
- rodičovství.

Mladí nejsou méně hodnotově orientovaní – spíše se změnilo, na čem jim záleží

Výsledky celoevropského průzkumu více než **25 000 mladých lidí ve věku 16–30 let** z roku 2024 ukazují, že mezi nejvýznamnější hodnoty patří:

- ochrana lidských práv, demokracie a míru – **45 %**,
- svoboda projevu a myšlení – **41 %**,
- lidská důstojnost – **28 %**,
- tolerance a respekt k různorodosti – **27 %**,
- genderová rovnost – **26 %**.

Přesun hodnot

- **od povinnosti → k autonomii**
- **od konformity → k autenticitě**
- **od autority → k dialogu**
- **od jednotného společenského modelu → k pluralitě**
- **od loajality k instituci → k loajalitě k hodnotě nebo tématu.**

- **Mladí nejsou méně angažovaní. Část jejich angažovanosti se pouze přesouvá mimo tradiční instituce.**

Zatížení pocitem nejistoty

- Mladý člověk dospívající v letech 2020–2026 zažil: **pandemii → válku → energetickou krizi → inflaci → klimatickou nejistotu → geopolitické napětí → rychlý nástup AI.**
- Výzkumy OECD proto ukazují, že mezi důležité současné stresory patří právě **globální nestabilita, klimatické obavy a ekonomická nejistota**.

Změna prostředí dospívání

Předchozí generace	Dnešní mladí
svět převážně offline	svět online + offline
relativně stabilní sociální prostředí	permanentně proměnlivé prostředí
méně možností volby	obrovské množství možností
silnější společenské normy	větší pluralita
silnější institucionální autority	větší důraz na vlastní úsudek
osobní sociální sítě	osobní + digitální sítě
pozdější dostupnost informací	permanentní dostupnost informací
problém se získáním informací	problém s jejich výběrem a ověřováním
stigma psychických problémů	větší otevřenost
menší očekávání od „psychické pohody“	vysoké očekávání kvalitního života a wellbeing
předvídatelnější životní dráha	více možností, ale také nejistoty
práce jako hlavní identita	větší důraz na work-life balance a smysluplnost
přechod do dospělosti relativně jasně definovaný	dlouhá a flexibilní tranzice

Subjektivně vnímané změny ve školním (zejména psychologickém) poradenství

- Sebevražedné myšlenky – „všem by se ulevilo“.
- Sebepoškozování, poruchy příjmu potravy – vzestupná četnost.
- Rozbité domácí zázemí, rodiče nejsou oporou, naopak ji vyžadují od dětí.
- Partnerské vztahy jsou vyhledávané, křehké a zraňující, vč. sexuality.
- Rozpadání vztahových jistot.

A co my s tím

- Zásadní změna: od „systému služeb“ k „systému podpory života“
- Tradičně se systém ptá: **Jakou službu máme člověku nabídnout?**
- Modernější systém se má ptát: **Co člověku brání žít dobrý a co nejvíce samostatný život a jaké zdroje podpory k odstranění těchto bariér potřebuje?**

Co by se mělo změnit na systémové úrovni

- Přesun těžiště z pobytových služeb do přirozeného prostředí
- Služby musí být dostupné dříve, než vznikne závažný problém

Současný systém často funguje: **problém → zhoršení → žádost → posouzení → služba.** Potřebujeme více: **riziko → včasné zachycení → nízkoprahová podpora → prevence eskalace.**

- Sociální služby by měly být více propojené
- Systém by měl být skutečně „person-centred“ **individuální plán ≠ personalizovaná služba.** Skutečná personalizace znamená: **služba se přizpůsobuje životu člověka, nikoli člověk službě.**

Co by se mělo změnit na systémové úrovni

- Uživatelé by měli být skutečnými spolutvůrci systému

Ne: odborníci vytvoří službu a zeptají se uživatelů, zda se jim líbí.

Ale: **odborníci a lidé se zkušeností službu společně vytvářejí.**

- Změna vztahu k digitálnímu prostředí: Systém musí být schopen poskytovat podporu: **offline i online.** Ale současně nesmí vzniknout představa: „Digitalizujme služby a máme moderní sociální služby.“ **Digitalizovat administrativu, ne vztah.**

Co by se mělo změnit na individuální úrovni

- Méně „řešení za člověka“, více „**společného přemýšlení**“
- Pracovník by měl **mapovat prostředí**, ne jen člověka
- U mladých výrazně posílit **nízkoprahovost**
- Sociální pracovník musí být **digitálně kompetentní**
- Sociální pracovník musí umět **pracovat s nejistotou**

Dřívější model: problém → diagnóza → metoda → intervence → výsledek.

Dnešní realita je často: **komplexní problém → nejasné příčiny → více aktérů → proměnlivé prostředí → průběžná adaptace**.

Závěr

- Česká **Národní strategie rozvoje sociálních služeb 2026–2030** už řadu výše uvedených směrů formálně obsahuje: transformaci pobytových služeb, posilování ambulantních a terénních služeb, setrvání lidí v přirozeném prostředí, využití neformální péče a participativní přístup.
- Problém tedy není tolik v otázce: **„Víme, kam by se měly sociální služby ubírat?“**
- Spíše: **„Dokážeme tomu přizpůsobit legislativu, financování, řízení, síť služeb, kompetence pracovníků a především každodenní kulturu organizací?“**

Děkuji za pozornost

Zdroje

- OECD (2026). Child, Adolescent and Youth Mental Health in the 21st Century. OECD Publishing.
- OECD (2024). Modernising Access to Social Protection: Strategies, Technologies and Data Advances in OECD Countries.
- European Commission (2024). Guidance on independent living and inclusion in the community of persons with disabilities.
- European Commission. Access to high-quality social services; European Pillar of Social Rights.
- MPSV (2025). Národní strategie rozvoje sociálních služeb 2026–2030.
- Eurofound — výzkumy životních podmínek, sociální soudržnosti, práce a mladých lidí v Evropě.